

УДК 808. 26 (053)

**В.І. Рагаўцоў**

## **ВЕРБАЛЬНЫЯ СРОДКІ СТВАРЭННЯ КАМІЧНАГА Ў П'ЕСЕ «СЯЛЯНКА» В. ДУНІНА-МАРЦІНКЕВІЧА**

У артыкуле разглядаюцца як спецыялізаваныя, так і неспецыялізаваныя вербальныя сродкі камічнага. Да спецыялізаваных адносяцца такія сродкі, для якіх функцыя стварэння камічнай экспрэсіі з'яўляецца асноўнай. Гэта каламбуры (фразеалагічныя) і іранізмы. Іх можна кваліфікаваць як абсалютна-спецыялізаваныя сродкі камічнага, паколькі яны выконваюць функцыю стварэння камізму ўсе без выключэння. Неспецыялізаваныя – такія сродкі, для якіх функцыя стварэння камічнага эфекту не з'яўляецца асноўнай. Гэта антрапонімы, прыказкі, фразеалагізмы, экспрэсіўна зніжаныя адзінкі, лірызацыя маўлення, кантрастывы, іншамовныя ўкрапіны, марфалагічныя аказіяналізмы. Выяўленню камічнай экспрэсіі ў моўнай адзінцы садзейнічаюць актуалізатары, у ролі якіх выступаюць сродкі постпазіцыйнага вербальнага кантэксту, а таксама сітуацыйны кантэкст. Камічны эфект узмацняецца з дапамогай інтэнсіфікатараў (канцэнтраванае ўжыванне моўных адзінак).

В. Дунін-Марцінкевіч – заснавальнік «новай беларускай драматургіі» [1, с. 136], а таксама «прафесіянальнай беларускай камедыяграфіі» [2, с. 121]. Неацэнная заслуга яго ў распрацоўцы новых жанравых формаў (вершаванае апавяданне і аповесць, балада, камедыя, фарс-вадзвіль). Як адзначае М.М. Грынчук, пісьменнік, «апіраючыся на жывыя пласты гутарковай мовы, народнай фразеалогіі... істотна пашырыў вобразна-выяўленчыя функцыі роднай мовы, прыдаў ёй непаўторны літаратурны бляск і гучанне» [3, с. 93].

Музычна-драматычны твор «Сялянка» («Ідылія») – першы друкаваны твор В. Дуніна-Марцінкевіча (Вільня, 1846 г.), «прынцыповы для станаўлення новай беларускай літаратуры... (сяляне гаварылі ў ім па-беларуску)» [4, с. 408]. З'яўленне камічнай оперы «азначала крок наперад у развіцці нашай драматургіі, у яе жанравым абнаўленні і спробах стаць на прафесіянальны шлях» [2, с. 98]. У 1852 г. опера ў двух актах была пастаўлена на мінскай сцэне створаным Марцінкевічам тэатральным калектывам (паўторна пастаўлена ў Мінску ў 1994 г.). Ролю войта Навума Прыгаворкі паймайстэрску выканаў сам аўтар п'есы. Са сцэны прагучала жывое беларускае слова, якое «гнеўна асуджала касмапалітызм арыстакратычных колаў грамадства» [5, с. 10].

Адна з асноўных вартасцей п'есы заключаецца ў тым, што ў ёй В. Дунін-Марцінкевіч асудзіў «нізкапаклонства пэўнай часткі беларускай шляхты перад усім іншаземным, асабліва французскім, і пагарду да роднага, нацыянальнага» [6, с. 27–28].

У творы многа камічных сцэн. Адзін з каларытных вобразаў, чыё маўленне панаароднаму трапілае, дасціпнае, сакавітае, – войт Навум.

Для дасягнення камічнага эфекту выкарыстоўваюцца наступныя асноўныя маўленчыя сродкі і прыёмы.

**Антрапонімы.** Камічную функцыю выконваюць гаваркія прозвішчы, якія вобразна, трапіна характарызуюць персанажа. Напрыклад, Выкрутач, камісар маёнтка Лятальскага, паводле А. Сабалеўскага, «выкруціць не толькі рукі і ногі, а і душу» [7, с. 273]. Апрача таго, ён і сам мог выкруціцца з любой складанай жыццёвай сітуацыі. Так, заляцаючыся да дваровай дзяўчыны, ён увесь час апраўдваўся («*выкручваўся, як уюн*») перад жонкай: гэта, маўляў, плёткі. Словаўтваральна гэты антрапонім, такім чынам, звязаны з дзеясловам *выкруціцца*, які мае, у прыватнасці, значэнні 'спрытна выслізнуць' і перан. 'выйсці з цяжкага, непрыемнага становішча'.

Пры ўжыванні прозвішчаў з празрыстай унутранай формай камічны эфект можа ўзмацняцца. Гэта назіраецца ў тых выпадках, калі прозвішча (семантыка

словаўтваральнай асновы) кантрастуе з яго носьбітам. Напрыклад, асобы, якія належалі да прывілеяваных (чыноўных, арыстакратычных, духоўных і да т. п.) слаёў грамадства ў дарэвалюцыйнай Расіі, маглі мець прозвішчы, апелятыўная семантыка якіх не адпавядала сацыяльнаму становішчу гэтых асоб у грамадстве або іх тытулу (званню, рангу). Да такіх антрапонімаў адносіцца Кароль *Лятальскі* – пустазвон і ветрагон, які не ўмее трымаць слова і тым больш несці за яго адказнасць. Як адзначае А. Сабалеўскі, «Лятальскі, што, як страказа, пралятаў многія гады па розных там загіраніцах» [7, с. 273].

**Прыказкі.** Важную ролю ў стварэнні камічнага эфекту адыгрываюць прыказкі, якіх у п'есе, паводле І.Я. Лепешава, 71 [8, с. 125]. Асабліва часта яны сустракаюцца ў маўленні вайта Навума, дзе выконваюць «важную характарыстычную ролю», падкрэсліваюць «вясёлы нораў гэтага чалавека, яго дасціпнасць» [2, с. 96]. Шматлікія з прыказак поўныя «народнага гумару, жыццярадаснасці, бяскрыўднай насмешкі» [9, с. 143].

Некаторыя прыказкі ўжываюцца як жартаўлівае застольнае пабуджэнне піць і есці: [Навум:] *Ты [Ціт], відна, помніў прымоўку: патуль пій да еш, пакуль рот свеж: бо як умрэш, то і калом не ўпрэш.* Інтэнсіфікатарам камічнага з'яўляецца экспрэсіўна зніжаны дзеяслоў (не) *уперці* – 'з цяжкасцю ўпхнуць'.

Як камічна насычаныя ўспрымаюцца рэплікі, што складаюцца пераважна са спалучэнняў займеннікаў ці прыслоўяў з няпэўным (абагульненым) значэннем. Пачуўшы ад камісара словы папроку (*Дак эта ты, сабака, на мяне набрахаў штось перад панам*), Навум так дасціпна адказаў: *Каб жа я каму, калі што якое; а то ніколі, нікому нічога...* Можна толькі дагадвацца, што пад недагавораным ён меў на ўвазе выраз, які ўжываецца як самастойная прыказка: *А калі што якое, дык што тут такое 'няма прычын непакоіцца'* – жартоўны адказ на які-н. папрок.

У п'есе сустракаюцца індывідуальна-аўтарскія варыянты прыказак: [Навум:] *Пайду да прышлю тут яго жонку. Хіба яна дасць рады. Бо добра кажэ прымоўка: куды чорт не даступіцца, туды бабу паішлець.* Вылучаны паўтлустым шрыфтам выраз – аўтарскі варыянт прыказкі *Дзе чорт <сам> не зможа (не можа), туды (там) бабу паішле* – 'гаворыцца пра жанчыну з неадабрэннем за які-н. яе непрымальны ўчынак'.

**Фразеалагізмы.** Вось як дасціпна выказаўся Навум пра камісара маёнтка Лятальскага, ведаючы, што калі прыйдзе бяда, то не абыдзе і яго: *...Бо штось ён [камісар] вельмі цяпер у кулак затрубіў; а лётае! а бегае! як бы блёкату наеўся.* Фразеалагізм у *кулак* (разм. 'ціха і непрыкметна') звычайна ўжываецца з прыфразеалагічнымі словамі *смяцца*, *хіхікаць* і пад. Дзеяслоў *затрубіць*, які ў адрозненне ад названых дзеясловаў абазначае даволі вялікую ступень гучання ('стварыць нізкія, моцныя гукі, падобныя на гукі трубы') у спалучэнні з фразеалагізмам выклікае ў чытача камічнае ўражанне. Увесь выраз (фразеалагізм з прыфразеалагічным дзеясловам-метафарай) мае значэнне 'непрыкметна падаў моцны сігнал' (знак трывожнага прадчування, незадавальнення). Як вынік – камісар лётае, бегае, як бы «*блёкату наеўся*», дзе вылучаны курсівам фразеалагізм – праст. неадабр. 'зусім здурнеў, перастаў разумець, кеміць'.

**Экспрэсіўна зніжаныя адзінкі.** Яны выклікаюць камічны эфект, таму што сваёй зніжанай экспрэсіяй не зусім адпавядаюць эстэтычнай маўленчай норме. Пачуўшы словы-прызнанні мужа ў каханні дворнай дзяўчыне, Уршуля з такімі словамі накінула на яго: *«Ой ты, стары ветрагон! ветрагон! Заўсёды мне выдумляеш усялякія фіглі, і нічога добрага!»* Назоўнік (стары) *ветрагон* не толькі неадабральна характарызуе мужа як легкадумнага, пустога чалавека, але і стварае адмысловую вобразную карціну, што абумоўліваецца ўнутранай формай слова. Характарыстычную ролю выконвае і назоўнік *фіглі* – разм. неадабр. 'хітрыкі, спрытныя прыёмы для дасягнення чаго-н.'.

Калі Уршуля даведалася ад дворнай дзяўчыны, што муж «як *цень*» ходзіць пастаянна за ёю і надакучае «*свайм каханнем*», яна з пагрозаю папярэдзіла яго: «*О пачакай ты, **круціглова!** шэсцьдзясятгадовы **баламут!** выб'ю я табе з галавы гэтыя твае залёты!*» Тут комплексна ўжываюцца наступныя зніжаныя экспрэсемы *круціглова* – разм. ‘хітрун, махляр’, *баламут* – разм. ‘спакуснік, інтрыган’, фразеалагізм *выбіць з галавы* – разм. неадабр. ‘прымусіць адмовіцца ад чаго-н.’

**Лірызацыя маўлення.** Камічны эффект абумоўлены празмернай лірызацыяй, якая дасягаецца ўжываннем інверсіі, прыёму паралелізму ў пабудове канструкцый, тропай (эпітэтаў, параўнанняў, метафар, гіпербал): [Навум (выступае наперад з камічнай павагай, трымаючы лубку мёду ў адной руцэ):] *Вяльможны наш пане дзядзічны, вотча і дабрадзею! Добра кажэ прыгаворка: госць у дом, бог у дом; а ты ж нам дарагі госць, **як яснае солнышка**; прыляцеў жэ ж ты к нам, **як чайка з-за мара**; прыляцеў, штоб нас, сірот бедных, пацешыць; чы ж прывёз жэ ты з-за мара сэрца для нас атцоўскае? <...> Прымі жэ, пане, на гасцінец лубку мёду. Дай бог, штоб жыццё тваё між намі было, як ён, **саладка**. Да штоб табе давялася жонка, **як галубка**, ціха, **як авечачка**, прыгожа, **як красачка**. Да будзь жэ меж намі весел, **як сват на вяселлі**, здароў, **як вада**, а багат, **як зямля**.*

Як слухна адзначае А. Сабалеўскі, «тут ёсць і яўнае пасміханне, што госць толькі, як «яснае солнышка», прыляцеў ён, «як чайка з-за мара», і празрыстыя намёкі на той спосаб жыцця, які вёў пан Лятальскі» [7, с. 268].

**Іранізмы.** Іранічную канатацыю могуць мець наступныя моўныя адзінкі.

1. Словы. Калі Уршуля папракала свайго мужа за здраду ёй, ён увесь час меў звычку адгаворвацца: маўляў, плёткі. Пераканаўшыся, што гэта няпраўда, яна з іроніяй паўтарае яго любімыя словы-адгаворкі, пра што сведчыць актуалізатар, які выконвае функцыю своесаблівага кваліфікатара іранічнага, – выклічнік *ха!*: [Уршуля:] (Да мужа.) *Ну! ну! ну! пакажу я табе гэтыя плёткі, прыйдзі толькі дадому!* (Выбягае, запыхаўшыся, усцяж паўтараючы.) **Плёткі! ха! ха! плёткі!..**

Іранізмы ўжываюцца і ў наступнай рэпліцы Уршулі, адрасаванай мужу: [Уршуля:] *А ты ж [муж] мне баяў, што пан пасылае цябе ў другі фальварак і дзеля таго дома начаваць не можаш; а ты, мой **міленькі**, на ўсю ноч у залёты выбраўся! О пачакай, **дабрадзею!** я ж табе пакажу залёты!* Актуалізатарам іранічна ўжытай формы *міленькі* з’яўляецца на ўсю ноч у залёты *выбраўся!*, а формы *дабрадзею* – я ж табе *пакажу залёты!*

2. Прыказкі. Як іранізмы могуць ужывацца выразы, утвораныя на ўзор прыказак. Такія новаўтварэнні адметныя тым, што «характарызуюцца сэнсавай ёмістасцю, з’яўляюцца яркім выяўленчым сродкам, удзельнічаюць у стварэнні камізму ці сатырычнай заостранасці» [10, с. 182]. Вось як Навум прарэзаваў (адварнуўшыся ўбок) на пагрозу камісара Лятальскага (*Пачакай, лайдача! я прыпільную! Але не прасі бога, калі дазнаюся! Будзе канчук у рабоце*): **Вялікага сабакі вялікі і брэх!** Няма сумнення, што прататыпам вылучанага паўтлустым шрыфтам выраз-наватвора паслужыла прыказка *Вялікаму каню – вялікі хамут* (яе сінонім: *Вялікаму караблю – вялікае <i>плаванне*) – ‘на чалавека з вялікімі здольнасцямі і магчымасцямі ўскладваюцца і значныя абавязкі’. Індывідуальна-аўтарскі наватвор ужываецца як іранізм, пра што сведчыць постпазіцыйны вербальны актуалізатар – працяг Навумавай рэплікі: *Бач ты яго, вельмі набаяліся! У кантэксце наватвор **Вялікага сабакі вялікі і брэх!** падлягае пераасэнсаванню і рэалізуе значэнне, адваротнае таму, якое закладзена ў выразе першапачаткова: ‘сабака хоць і вялікі, але брэх яго нікчэмны’. З дапамогай такога прыказкавага наватвора тонка высмейваецца камісар Лятальскі як чалавек, з якім мала хто лічыцца.*

Некаторыя прыказкі выражаюць іронію аўтасемантычна, паколькі ў семантыцы іх утрымліваецца канатэма «іранічнае». Аднойчы Навум пачуў ад Юліі, што панскі слуга Ян прасіў, каб яна «*прыйшла сумеркам сюды ў сад з ім пагаварыць*». Юлія, каб адчапіцца ад яго, «*абяцала прыйсці*». Гэтыя яе словы выклікалі іранічную ўсмешку ў Навума: *Абяцанка цацанка, а дурному радасць*. Так кажуць іранічна ці з неадабрэннем, калі не вераць у хуткае выкананне кім-н. дадзеных ім абяцанняў.

**Кантрастывы.** Камічны эффект можа грунтавацца на тым, што левая частка кантрастыўнай бінармы з'яўляецца экспрэсіўна станоўчай, а правая – адмоўнай: [Камісар:] *Я буду чакаць цябе тут. Зробіш мне гэтую ласку?* [Юлія (убок):] *Пачакай жа, мой ты марцавы дзедка! Зраблю я табе штучку!*

Камічная экспрэсія дасягаецца пры ўжыванні праклёнаў і іншых сродкаў як стылістычных кантрастываў: [Іцка:] *Штоб цябе* [Ціта] *параліс узяў, мой ты міленькі!* Зразумела, пад уплывам адмоўнай экспрэсіі праклёну ласкальная форма (*міленькі*) набывае адваротны, іранічны сэнс.

У якасці кампанентаў кантрастыўнай бінармы могуць выступаць прозвішча, словаўтваральна суадноснае са словам станоўчай семантыкі, і прэ- / постпазіцыйны вербальны кантэкст з неадабральнай ацэнкай персанажа: [Камісар (адзін, думае і, крыху пачакаўшы, ходзячы гаворыць):] *Хоць і ведаю спосаб мыслення нашага пана, яго пыху і пагарду сялянствам, але як падумаю, што ён хутка сюды прыедзе, нейкая трывога закрадаецца ў маю душу. Калі ён, барані божа, даверыцца пану **Дабровічу**, о! то згуба мая немінучая*. У выніку кантрасту «семантыкі» прозвішча (Дабровіч) і характарыстыкі пана іншым персанажам антрапонім успрымаецца чытачом з добрай доляй іроніі.

Насычаны камічны эффект можа стварацца звароткамі і прыдаткамі, якія маюць кантрасную семантыку і экспрэсіўную афарбоўку: [Уршуля:] *Ах! гэта ж і пан наш тут! (Да мужа.) Шчасце тваё! (Да Кароля.) Прабач, **яснавяльможны пан дабрадзеі**. Сапраўды не заўважыла! (Робіць рэверанс, а потым, абярнуўшыся да мужа, гаворыць.) Ну!.. папомніш ты мяне, **стары ветрагон!**.. дамся я табе ў знакі! У рэпліцы Уршулі ўжыты два кантрасныя выразы – з узвышанай экспрэсіяй (зваротак *яснавяльможны пан дабрадзеі*) і зніжанай (прыдатак *стары ветрагон*).*

**Іншамоўныя ўкрапіны.** З імі сустракаемся ў маўленні яўрэя Іцкі, які, карыстаючыся беларускай мовай, вымаўляе некаторыя словы спецыфічна (шыпячыя [ш], [ч] замяняе на свісцячыя [с], [ц]): *Гэртэ! **маес цэм** плаціць [Ціт]?; Ну, Ціт! **цы маес ты гросы?**; Яно так, Навумка! Але з ты, **Цітацка**, сказы, **цы заплаціс?**; Ны... калі [Ціт] не заплаціс, то закарбуй, а мы **паліцым**, і я прыму старпу сена, **сто** ў цябе ў адрынцы, і есцэ на **барыс** кварту гарэлкі пастаўлю. – Гэртэ! **Цы** добра? мой **Цітацка!***

**Каламбур.** У п'есе сустракаецца фразеалагічны каламбур, утвораны ў выніку актуалізацыі ўнутранай формы фразеалагізма, што дасягаецца ўжываннем параўнальнага звароту, «які агаляе ўнутраную форму, ажыўляе семантычны вобраз, прыхаваны ў фразеалагічнай адзінцы» [11, с. 225]: [Ціт:] *Ты, як п'яўка, усю б **кроў** з нас **выссаў!*** У выразе *кроў высаў* сумяшчаюцца два значэнні – фразеалагічнае (разм. пагард. 'давёў да галечы'; яно пераважае) і канкрэтнае (выяўляецца з дапамогай параўнання).

**Марфалагічныя аказіяналізмы.** Насычаны камічны эффект выражаюць дэмінітуўныя формы назоўнікаў (аказіянальныя і ўзуальныя) пры канцэнтраваным ужыванні: [Навум:] *Рынуў слаўцом, як **пярцом**; а што напішаш **пярцом**, то не вырубіш **тапарцом***; [Камісар:] *Мая **Югаська!** // **Ціпачка**, краска! // Мой ты **мігдалік!** // Мой **спецыялік!***

**Комплекснае выкарыстанне вербальных сродкаў.** Гэта разнатыпныя сродкі, з дапамогай якіх ствараецца насычаны камічны эффект.

1. [Іцка:] *Ой! мой ты Навумка! І я скажу прымоўку: **музык п'ець, як у леецку лець**; а як прыйдзеца плаціць, то **як дурань, маўчыць**. **Цы** гэтак добра? У рэпліцы яўрэя вербальнымі сродкамі камічнага з'яўляюцца: трапны выраз-рыфмаванка *Музык п'ець, як у леецку лець*, кантамінаваныя (беларуска-яўрэйскія) іншамоўныя ўкрапіны (*скажу, мызык, цы, леецку*), умоўныя дыялектызмы (*п'ець, лець*).*

2. [Іцка (даючы яму падвойную крэйду):] *Які ты [Ціт] **дурань, мой каханцык! насто** табе яе карміць? я і так, з **друзбы** для цябе, прыму ў добрай плаце*. Камічны эфект дасягаецца ўжываннем экспрэсіўнага кантрастыва (*дурань – мой каханцык*) і кантамінаваных іншамоўных украпін (*каханцык, насто, друзбы*).

3. Уршуля, даведаўшыся, што яе муж заляцаецца да Юліі, дворнай дзяўчыны, але ўвесь час як мог утойваў ад жонкі свае любоўныя інтрыгі, са словамі гневу прамовіла: *«О пачакай, пачакай ты, **стары грэшнік!** цяпер я цябе злаўлю! Дагэтуль ты **выкручваўся, як уюн**; заўсёды казаў мне адно: «Эй, то плёткі, **мая душачка**, плёткі...» Але ж цяпер набачым! **Плёткі, плёткі, ха! ха! ха! Плёткі!**»* (Выходзіць, паўтараючы апошнія словы.) Для стварэння камічнага ўжываюцца: кантрастывы (зніжаная экспрэсэма *стары грэшнік* – «ласкальная» *мая душачка*), фразеалагізм (*выкручваўся як уюн* – разм. 'бесперастанку і не знаходзячы выйсця з цяжкіх абставін'), іранізм *плёткі* (актуалізатар – трыпнікаваны выклічнік *ха! ха! ха!* а таксама сітуацыйны кантэкст, з якога вядома, які «верны» сваёй жонцы яе муж-інтрыган).

4. [Навум:] *Маўчы, Ціт! Не наша дзела аб гэтым гаманіць. Знаеш прымоўку: **і сцены маюць вушы**. Ты гаворыш, а ён шмыг – і тут! Ведаеш прынавесць: **ты з варот, а ён чэраз плот; аб воўку памоўка, а ён тут; ой, не вер нікаму, а ніхто не абмане**. Бо як пачуе **чы** даведаецца камісар, то і скура будзе ў рабоце і **апошнюю авечку адбярэ**. **Лепей прышчамі зубамі язык** і кланяйся нізка, пакуль яго **мяцеліца ад нас вымеце**; бо знаеш? **пакорнае цялятка дзве маткі ссець***. Камічны эфект дасягаецца комплексным ужываннем у адной рэпліцы розных вербальных сродкаў: прыказак, якія ў свядомасці чытача суіснуюць не толькі з фігуральным значэннем як асноўным, але і прамым (нярэдка «алагічным»), што і выклікае смехавыя асацыяцыі: *і сцены маюць вушы* ('могуць падслухаць' – як папярэджанне быць асцярожным у размове, каб не падслухалі), *ты з варот, а ён чэраз плот* (кажуць пра таго, хто можа нечакана, непрадбачана з'явіцца), *аб воўку памоўка, а ён тут* (кажуць пра таго, хто прыходзіць якраз тады, калі пра яго гавораць, успамінаюць), *не вер нікаму, а ніхто не абмане* ('каб быць упэўненым, што цябе ніхто не абдурыць, нікому не давярайся'), *пакорнае цялятка дзве маткі ссець* (разм. неадабр. 'спрытны, дагодлівы чалавек, які ўмее пакарыстацца абставінамі'), метафарычныя выразы *апошнюю авечку адбярэ* (г. зн. пакіне ні з чым, давядзе да галечы), *мяцеліца вымеце* ('знікне, пакіне нас'), фразеалагізмы *прышчаміць зубамі язык* (параўн. з узуальным *трымаць язык за зубамі*) – разм. 'быць асцярожным у выказваннях'. Злучнік *чы* ('ці'), на думку І.Я. Лепешава, можна лічыць украінізмам (*чи*) або польскім словам (*czy*) [12, с. 118].

Такім чынам, для стварэння камічнай экспрэсіі ў творы выкарыстоўваюцца розныя вербальныя сродкі: часцей неспецыялізаваныя, радзей спецыялізаваныя. У выяўленні камічнага эфекту важная роля належыць актуалізатарам, а ва ўзмацненні яго – інтэнсіфікатарам.

#### СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Усікаў, Я. Беларуская камедыя : літ.-крытыч. нарысы / Я. Усікаў. – Мінск : Маст. літ., 1979. – 208 с.
2. Жураўлёў, В.П. В.І. Дунін-Марцінкевіч / В.П. Жураўлёў // Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры : у 2 т. / рэдкал. : В.В. Барысенка [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – Т. 2 : Літаратура XIX – пачатку XX ст. – С. 91–127.

3. Грынчык, М.М. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч / М.М. Грынчык // Гісторыя беларускай літаратуры : XIX – пачатак XX ст. : падруч. для філал. фак. пед. ВНУ / пад рэд. М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. – 2-е выд. – Мінск : Выш. школа, 1998. – С. 61–93.

4. Кісялёў, Г.В. Дунін-Марцінкевіч Вінцэнт / Г.В. Кісялёў // Беларускія пісьменнікі : біябібліяг. слоўнік : у 6 т. / пад рэд. А.В. Мальдзіса. – Мінск : БелЭн, 1993. – Т. 2. – С. 407–409.

5. Янушкевіч, Я. «Ён першы сеяў зярняты...» / Я. Янушкевіч // Дунін-Марцінкевіч В. Творы. – Мінск : Маст. літ., 1984. – С. 3–16.

6. Семяновіч, А.А. Гісторыя беларускай драматургіі : XIX – пач. XX ст. / А.А. Семяновіч. – Мінск : Выш. школа, 1985. – 167 с.

7. Сабалеўскі, А. Драматургія і тэатр В. Дуніна-Марцінкевіча 40–50-х гадоў XIX ст. / А. Сабалеўскі // Гісторыя беларускага тэатра : у 3 т. – Мінск : Навука і тэхніка, 1983. – Т. 1 : Беларускі тэатр ад вытокаў да Кастрычніка 1917 г. / рэд. тома Г.І. Барышаў, А.В. Сабалеўскі. – С. 259–284.

8. Лепешаў, І.Я. Лінгвістычны аналіз тэксту / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Выш. школа, 2009. – 287 с.

9. Лойка, А.А. Гісторыя беларускай літаратуры: дакастрычніцкі перыяд : у 2 ч. / А.А. Лойка. – Мінск : Выш. школа, 1977. – Ч. 1. – 304 с.

10. Лепешаў, І.Я. Парэміялогія як асобны раздзел мовазнаўства : дапаможнік / І.Я. Лепешаў. – Гродна : ГрДУ, 2006. – 279 с.

11. Лепешаў, І.Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Выш. школа, 1998. – 271 с.

12. Лепешаў, І.Я. Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Нар. асвета, 1981. – 159 с.

**Rogovtsov V.I. Verbal Means of Creating a Comic Effect in the Play «The Peasant Woman» by V. Dunin-Martsinkevich**

Different verbal means (specialized and non-specialized) are used for creating a comic effect in the play. An important role in revealing the comic connotation belongs to special means (means of verbal and non-verbal context); in intensification of such connotation – to intensifiers (a concentrated use of lingual means).

Рукапіс паступіў у рэдкалегію 20.01. 2011